
СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСАНДРА ОПАНАСОВИЧА БОБРИНСЬКОГО (4 серпня 1930 — 1 жовтня 2010)

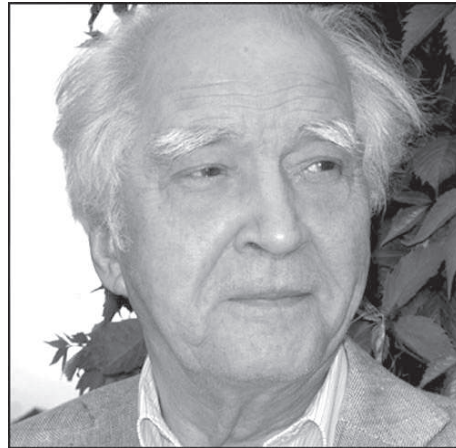
---

1 жовтня 2010 р. помер визначний археолог, дослідник історії стародавнього гончарства, доктор історичних наук Олександр Опанасович Бобринський. Він був успішним і талановитим ученим, активно займався дослідницькою, організаційною та просвітницькою діяльністю, надихав колег, вів за собою молодь, зацікавлював світову громадськість. Наукова спільнота втратила одного з найкращих науковців з величезним досвідом і міжнародним визнанням.

Народився Олександр Опанасович у Москві, в родині робітників. У роки Великої Вітчизняної війни пішов працювати в майстерню з переплетення, а потім на завод «Калібр». У 1952 р. вступив на історичний факультет Московського державного педагогічного інституту ім. В.І. Леніна, а від 1953 р. під керівництвом В.В. Седова розпочалася експериментальна діяльність молодого дослідника. Саме в той період визначився його інтерес до історії гончарства. У 1956 р., після закінчення інституту, Олександр Опанасович почав працювати в редакції журналу «Історична література» і паралельно навчався на редакційному факультеті Всесоюзного інституту підвищення кваліфікації робітників Міністерства культури.

1959 року О.О. Бобринський вступає до аспірантури на кафедру археології Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова, де під керівництвом А.В. Арциховського в 1962 р. захищає кандидатську дисертацію на тему «Гончарний круг Східної Європи IX—XIII ст.». Тоді ж стає співробітником Інституту археології АН СРСР. У 1963 р. за спеціальним рішенням тодішнього директора інституту Б.О. Рибакіна був створений спеціальний науковий підрозділ з історії кераміки, який і очолював 33-річний О.О. Бобринський. Від 1968 до 1981 рр. вчений очолював Комплексний загін для вивчення гончарства, який провадив систематичні дослідження на території Європейської Росії, Прибалтики, Білорусі та України.

У 1978 р. вийшла його монографія «Гончарство Восточной Европы. Источники и методы изучения», яка одразу стала головною книгою з вивчення стародавнього гончарства на багато десятиліть.

У 1999 р. до 70-ліття вченого зусиллями його учнів та дослідників була видана колективна монографія «Актуальные проблемы изучения древнего гончарства», яка починалася статтею ювіляра і вмщувала основні спостереження та розробки автора, зроблені ним після 1978 р.

Головною рисою наукової діяльності О.О. Бобринського був різносторонній підхід до вирішення історичних проблем. Саме це дозволило йому не тільки створити новий напрям в археологічній науці, але й потужну наукову школу. За час роботи О.О. Бобринського в Інституті археології РАН у нього пройшли стажування багато молодих дослідників, які зараз працюють в різних містах Росії та СНД.

Останнім часом Олександр Опанасович активно працював над розвитком єдиної системи вивчення культурних традицій історії стародавнього гончарства.

Слід відзначити виняткову різноманітність його наукових інтересів. Вони охоплювали майже всі напрями вивчення давньої кераміки та гончарства як особливої сфери людської культури. До багатьох проблем О.О. Бобринський звертався неодноразово, поглиблюючи та розширюючи ті уявлення, які склалися у нього в попередній період. Можна виділити шість основних напрямів, які в різний час привертати увагу дослідника і при розробці яких ним практично в усіх випадках були запропоновані оригінальні підходи, принципово відмінні від підходів його попередників: 1) гончарний круг,

його походження та розвиток; 2) технологія виробництва глиняного посуду; 3) форми глиняного посуду; 4) гончарні майстерні та пристрої для випалу кераміки; 5) походження та розвиток гончарства; 6) нігтьові відбитки на глиняному посуді як джерело інформації.

Світла пам'ять Олександрю Опанасовичу. Він ще довго житиме у своїх учнях, численних наукових працях, залишатиметься прикладом дослідника і неординарної особистості для нащадків. Співробітники Інституту археології НАН України щиро співчують близьким та друзям покійного.

СПИСОК ПРАЦЬ О.О. БОБРИНСЬКОГО

1. Гончары-пидбляне // СА. — 1959. — № 1. — С. 228—242.
2. К изучению гончарного круга на территории СССР // СА. — № 2. — 1961. — С. 21—36.
3. Гончарные круги Восточной Европы X—XII вв. Автореф. дис. ... канд. истор. наук. — М., 1962.
4. Древнерусский гончарный круг // СА. — 1962. — № 3. — С. 33—52.
5. Древнерусский гончарный круг легкого типа на территории северо-западных областей РСФСР // Вестник МГУ. — Серия История. — 1962. — № 2. — С. 54—69.
6. К изучению гончарной техники на территории Смоленской области // СЭ. — 1962 г. — № 2. — С. 31—50.
7. К изучению техники древнерусского гончарства // Вестник МГУ. — Серия История. — 1962. — № 2. — С. 39—54.
8. Из древнейшей истории гончарного круга на Северном Кавказе // КСИА. — 1965. — **108**. — С. 14—22 (соавтор Р.М. Мунчаев).
9. О древнейшем гончарном круге на Северном Кавказе // Мат-лы сессии, посвященной итогам археологических и этнографических исследований 1964 г. — Баку, 1965. — С. 60—61 (соавтор Р.М. Мунчаев).
10. Гончарный круг с мраморным диском из городища Роксоланы // СА. — 1966. — № 3. — С. 235—240.
11. К истории гончарного ремесла в Полесье // СА. — 1966. — № 4. — С. 141—149.
12. О древнерусской обварной керамике // Славяне и Русь. — М., 1968. — С. 17—24.
13. Глиняный ножной гончарный круг из Армении // КСИА. — 1969. — **120**. — С. 69—72.
14. О некоторых особенностях формовочной технологии керамики из памятников черняховской культуры // КСИА. — 1970. — **121**. — С. 20—26.
15. Метод количественной оценки сходства и различия форм керамики (описание формальной процедуры) // Тез. докл. на секциях, посвященных итогам полевых исследований 1971 г. — М., 1972. — С. 332—335.
16. О некоторых результатах трассологического изучения древнерусских гончарных клейм // Новое в археологии. — М., 1972. — С. 182—190.
17. Реконструкция гончарной мастерской III—IV вв. // СА. — 1973. — № 1. — С. 150—162 (соавтор М.Г. Гусаков).
18. Гончарный круг у населения юхновской культуры // СА. — 1977. — № 2. — С. 172—180 (соавтор О.Н. Мельниковская).
19. Гончарство Восточной Европы. Источники и методы изучения. — М., 1978.
20. Из истории технологии восточноевропейского гончарства // Древняя Русь и славяне. — М., 1978. — С. 46—55.
21. Гончарство Восточной Европы. Источники и методы изучения. Автореф. дис. ... докт. истор. наук. — М., 1979.
22. Гончарство Восточной Европы. Источники и методы изучения (реферат) // Демос. — 1979. — № 1. — С. 69—70.
23. Гончарная технология как источник информации о процессах смешения древнего населения // Тез. докл. советской делегации на IV Междунар. конгрессе славянской археологии. — М., 1980. — С. 57—59.
24. Из истории технологии восточноевропейского гончарства эпохи железа // *Slavia Antiqua*. — 1980. — 27. — С. 173—190.
25. Секреты древних гончаров // Наука и жизнь. — 1981. — № 10. — С. 76—77.
26. У истоков гончарного искусства // Природа. — 1981. — № 4. — С. 118—119.
27. Из истории технологии восточноевропейского гончарства эпохи железа (тез. докл.) // *Przemiany ludnosciove i kulturove I tysiaclecia p. n. e. na ziemiach miedzy Odra a Dnieprem*. — Wroclaw; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Lodz, 1983. — S. 257—261.
28. Результаты микроскопического изучения строительных и грунтовоочных растворов из круглой церкви в Преславе // Мединцева А., Попконстантинов К. Надписи из круглой церкви в Преславе. — София, 1984. — С. 107—115.
29. К методике выявления особенностей функционирования ремесленных производств керамики // Проблемы интерпретации археологических источников. — Орджоникидзе, 1987. — С. 119—140.
30. О методике изучения форм глиняной посуды из археологических раскопок // Культуры Восточной Европы I тысячелетия. — Куйбышев, 1987. — С. 137—157.
31. Общая классификация теплотехнических устройств для обжига керамики // Задачи советской археологии в свете решений XXVII съезда КПСС. Тез. докл. — Суздаль, 1987. — С. 44—46.

32. Подготовка форм глиняной посуды к аналитическому изучению // Компьютеризованные банки данных музейной и археологической информации. — Тбилиси, 1988. — С. 12—14.
33. Функциональные части в составе емкостей глиняной посуды // Проблемы изучения археологической керамики. — Куйбышев, 1988. — С. 5—21.
34. К методике изучения обжига керамики // Первая кубанская археологическая конференция. Тез. докл. — Краснодар, 1989. — С. 20—23.
35. Методика изучения организационных форм гончарных производств // Керамика как исторический источник. — Новосибирск, 1989. — С. 10—43.
36. Технологическая характеристика керамики из Тель Сотто и Кюльтепе // Бадер Н.О. Древнейшие земледельцы Северной Месопотамии. — М., 1989. — С. 327—334.
37. О некоторых признаках конвергентности формирования гончарных горнов // КСИА. — 1990. — 201. — С. 31—39.
38. Гончарные мастерские и горны Восточной Европы (по материалам II—V вв. н. э.). — М., 1991.
39. Оболочки функциональных частей глиняной посуды // Археологические исследования в лесостепном Поволжье. — Самара, 1991. — С. 3—35.
40. Современное состояние и перспективы исследований керамики как исторического источника // Керамика как исторический источник (подходы и методы изучения). Тез. докл. Всесоюз. науч. археологич. конф. — Куйбышев, 1991. — С. 4—7.
41. Результаты технико-технологического анализа образцов керамики поселения Эль Конвенто, Куба. Приложение к статье: Башилов В.А., Голенко В.К. К вопросу о периодизации «Культуры Субтаино» в центральной части Кубы (по керамическим материалам раскопок поселения Эль Конвенто) // РА. — 1992. — № 2. — С. 258—269 (соавтор В.Г. Ломан).
42. Гончарный круг и его происхождение. — Екатеринбург, 1993.
43. Кострища для обжига керамики // Археологические исследования в Поволжье. — Самара, 1993. — С. 3—44 (соавтор Е.В. Волкова и И.А. Гей).
44. О двух символах плодородия на украинской керамике // Українське гончарство. — К.; Опішне, 1993. — 1. — С. 120—135.
45. Происхождение гончарства // Там само. — С. 39—55.
46. Историко-культурный подход к изучению гончарства // Междунар. конф. по применению методов естественных наук в археологии, посвященная памяти д. и. н. Б.А. Колчина. Тез. докл. — СПб., 1994. — Т. II. — С. 105.
47. Происхождение гончарного круга // Там же. — С. 106.
48. Отпечатки ногтей древних гончаров как исторический источник // Там же. — С. 107 (соавтор И.А. Гей).
49. Отражение эволюционных и миграционных процессов в особенностях древней гончарной технологии // Палеодемография и миграционные процессы в Западной Сибири в древности и средневековье. — Барнаул, 1994. — С. 14—16.
50. Отзыв на докторскую диссертацию О.Н. Пошивайло «Этнография украинского гончарства (Левобережная Украина)» // Українське гончарство. — Опішне, 1996. — 3. — С. 317—322.
51. Постраничные замечания по книге О.Н. Пошивайло «Этнография украинского гончарства (Левобережная Украина)». — Киев, 1993 // Там же. — С. 515—521.
52. Происхождение гончарного круга // Там же. — С. 251—269.
53. Первые итоги изучения отпечатков кончиков пальцев на керамике // Гуманитарная наука в России: соросовские лауреаты. История, археология, культурная антропология и этнография. — М., 1996. — С. 183—189 (соавтор И.А. Гей).
54. О структуре и происхождении гончарной технологии // Памятники старины. Концепции. Открытия. Версии. Памяти Василия Дмитриевича Белецкого. — СПб.; Псков, 1997. — Т. 1. — С. 90—96.
55. The study of fingerprints on ancient pottery: preliminary results // The humanities in Russia: Soros's laureates. — Moscow, 1997. — P. 92—98.
56. О некоторых особенностях пластического сырья в истории гончарства // Проблемы истории Северного Прикаспия. — Самара, 1998. — С. 193—217 (соавтор И.Н. Васильева).
57. Гончарная технология как объект историко-культурного изучения // Актуальные проблемы изучения древнего гончарства. — Самара, 1999. — С. 5—109.
58. О работе группы «История керамики» // КСИА. — 2002. — 213. — С. 131—135.
59. Результаты изучения обломков «печины» из раскопок городища Варварина Гора // Буров В.А. Городище Варварина Гора. Поселения I—V вв. и XI—XIV вв. на юге Новгородской земли. — М., 2003. — С. 467—469.
60. Данные технологии о происхождении гончарства // Вопросы археологии Поволжья. — Самара, 2006. — 4. — С. 413—421.
61. Гончарство // Российская энциклопедия. — М., 2007. — Т. 7. — С. 415—416.
62. Гончарный горн // Там же. — С. 412.
63. Гончарный круг // Там же. — С. 412—413.
64. Установление пола индивидов по ногтевым отпечаткам на керамике // Проблемы современной археологии. Сборник памяти В.А. Башилова. — М., 2008. — С. 316—345.
65. Установление пола индивидов по ногтевым отпечаткам на керамике // Труды II (XVIII) Всероссийского археологического съезда в Суздале. — М., 2008. — Т. 3. — С. 333—335.
66. Формы бытовой глиняной посуды черняховской культуры (методы анализа и классификации). — М., 1984 (рукопись).

Я.В. ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ